

УДК 336.77:332.2

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Н. Ступень, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Важливою умовою ринкової перебудови сільського господарства є нарощування обсягу інвестицій та забезпечення ефективності їх використання. Інвестиційна сфера – своєрідний катализатор економічної активності, який дає простір для мультиплікативного поживлення, розвитку суміжних галузей агропромислового комплексу та вирішення соціально-економічних проблем села. Водночас труднощі перехідного періоду, нестабільність економічних умов в аграрному секторі та високі ризики інвестування у сільське господарство досі не забезпечили відповідного рівня інвестиційної активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі дослідження зарубіжного досвіду застави земельних ділянок через іпотеку встановлено, що в сучасних умовах кредити під заставу землі посідають особливе місце в системі сільськогосподарського кредитування, а іпотечний кредит сприяє прискоренню обороту капіталу та отриманню додаткового прибутку. При цьому як заставу використовують не тільки право власності на землю, а й право на оренду (з правом і без права викупу). У разі останнього зберігається законне право власника землі на припинення дії договору про оренду, якщо «борг» не сплачено, що робить оренду засобом фінансування і засобом гарантії. Проміжну позицію між простим договором про продаж землі і заставою займає довгостроковий договір або договір про продаж землі в розстрочку.

Постановка завдання. Перед нами стояли такі завдання: 1. Обґрунтувати обмеженість можливостей розвитку сільського господарства в Україні без залучення недорогих довгострокових інвестиційних ресурсів; 2. Довести, що в умовах відсутності достатніх власних коштів сільськогосподарських підприємств та значного дефіциту бюджетних коштів єдиним шляхом залучення довгострокових фінансових ресурсів є інвестиційне використання землі через формування безпечних для українських землевласників механізмів її застави.

Виклад основного матеріалу. Порівняння інвестиційних потоків у сільське господарство України показує загальні тенденції нарощення інвестицій, що зумовлено впливом об'єктивних причин. Так, зокрема, згідно з даними Державної служби статистики України у 2001 р. у сільське господарство та мисливство було залучено 1616,6 млн грн, а у 2011 р. – 18182,6 млн грн. У Львівській області аналогічний показник становив 24,8 млн грн та 662,8 млн грн відповідно. Загальний обсяг інвестицій в основний капітал за всіма джерелами фінансування в оцінці за фактичними цінами з 2001 р. зріс в 11,2 раза.

Найбільші темпи приросту у 2011 р. забезпечили інвестиції в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету (64,6% відносно 2010 р.), частка яких у загальній структурі зросла на 1,2%, а також за рахунок кредитів банків та

інших позик (81,6% відносно 2010 р.), частка яких у загальній структурі зросла на 4,2%. Ситуація, яка склалася у сільському господарстві України, свідчить про те, що матеріальне виробництво і фінансово-кредитні установи тривалий час мало перетиналися з низки причин:

- в умовах нестабільності економіки і високих темпів інфляції система кредитування орієнтувалася на дохідність у сферах економіки з високою оборотністю капіталу;

- масове кредитування реального сектору стримувалося розривом між відсотковими ставками та рівнем рентабельності суб'єктів господарювання;

- відсутньою була ліквідна застава під кредит.

На кінець травня 2013 р. сільськогосподарським підприємствам було видано понад 37 млрд грн, з яких 27,4 млрд грн – у національній валюті, а 10,3 млрд грн – в іноземній (див. табл.). При цьому, за даними НБУ, річний темп приросту кредитів сільськогосподарським підприємствам становив 5,7%.

Найвищі темпи приросту спостерігали за кредитами зі строком погашення до одного року, а їх частка у виданих кредитах станом на травень 2013 р. перевищувала 50%. Частка кредитів від 1 до 5 років становила 40,5%, тоді як на частку довгострокових припадало лише 9,4% усіх кредитів, виданих сільськогосподарським підприємствам. Загалом частка короткострокових кредитів, за винятком 2010 і 2011 рр., перевищує 90% (див. рис.).

Обмежувальним чинником для широкого використання кредитних ресурсів у сільському господарстві є висока відсоткова ставка [3]. Зокрема у національній валюті у травні 2013 р. вона становила 16,6%, а в іноземній – 8,4% річних. Загалом починаючи з кінця 2008 р. ставки за залученими сільськогосподарськими кредитами коливалися від 18% до 35%. Здешевлення кредитів у сільське господарство може здійснюватися частковою компенсацією відсоткових ставок за рахунок бюджетних коштів. Постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2012 р. № 104 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі» затверджено порядок спрямування бюджетних коштів для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів і компенсації лізингових платежів. На жаль, скористатися таким механізмом кредитної підтримки можуть не всі. У законодавстві передбачена відмова для збиткових підприємств за відсутності кредитної історії у позичальників навіть за наявності застави, новостворених підприємств і за високих заставних вимог для забезпечення кредитів [2].

Із запровадженням ринку земель сільськогосподарського призначення на ньому з'являються нові об'єкти купівлі-продажу та застави, на сьогодні не забезпечені наявною грошовою масою в обігу. Зокрема вартість права оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення як об'єкта застави складе понад 44 млрд грн, а земельних ділянок, власники яких бажають продати їх вже сьогодні, – близько 72 млрд грн, тобто 17,7% обсягу грошової маси в Україні станом на 01.12.2011 року.

Таблиця

Кредитування сільськогосподарських підприємств
у 2009–2013 рр., млн грн

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р. (травень)
Кредити, всього	25599	26026	26280	35810	37199
у т.ч. короткострокові (до 5 років)	23803	22822	23044	32331	33705
довгострокові (понад 5 років)	1796	3204	3236	3480	3494
частка короткострокових кредитів	93,0	87,7	87,7	90,3	90,6
частка довгострокових кредитів	7,0	12,3	12,3	9,7	9,4
Прострочена заборгованість	2859	3005	3007	2439	2424
за короткостроковими кредитами	2774	2923	2913	1707	2115
за довгостроковими кредитами	84	82	94	732	309

Джерело: за даними Національного банку України.

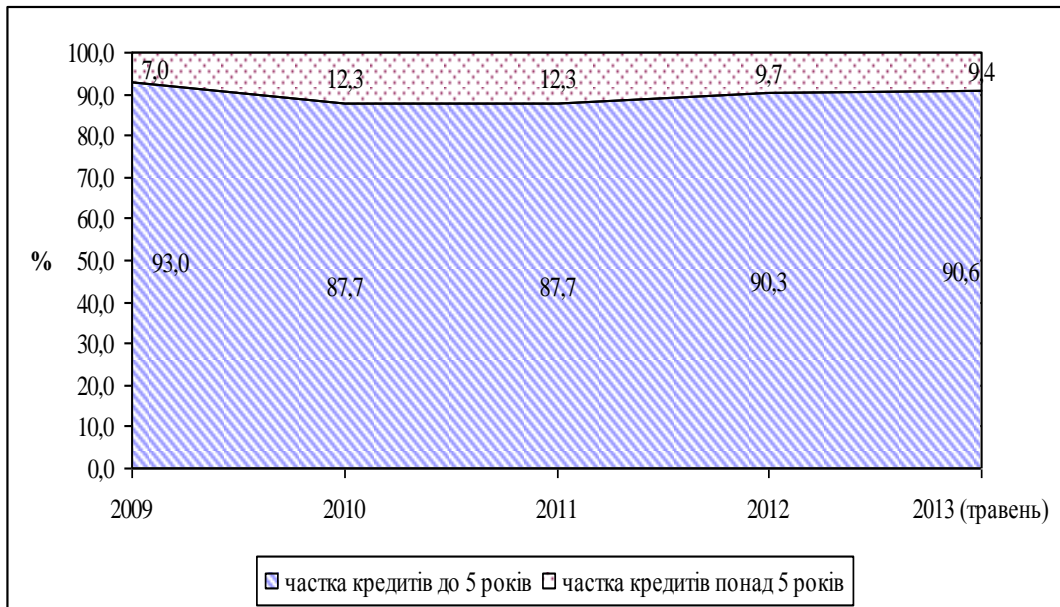

Рис. Динаміка структури виданих сільськогосподарських кредитів за строками погашення.

Започаткування ринку земель сільськогосподарського призначення дасть змогу задіяти у кредитуванні механізм застави земельних ділянок і прав на них. Тільки за земельними ділянками, що перебувають в оренді (17,4 млн га), потенційні обсяги кредитування можуть досягти 200-280 млрд грн. Крім того, з розвитком іпотечного кредитування прогнозується також залучення з 2015 р. зовнішніх запозичень через випуск боргових цінних паперів (сек'юритизації портфеля іпотечних активів) на суму 15,0 млрд грн [1].

За оцінками фахівців Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Державний бюджет України на 2012 р. порівняно з останніми п'ятьма роками найбільше стимулює розвиток аграрних ринків. Сукупний обсяг витрат становить близько 3,6 млрд грн (приблизно на 79% більше, ніж у 2011 р.) та перевищує встановлений на рівні 3 млрд грн сукупний вимір підтримки [4]. Загальний обсяг видатків на розвиток, становить відповідно 6,2 млрд грн.

Висновки. Отже, на сьогодні розвиток сільського господарства в Україні неможливий без залучення відносно недорогих довгострокових інвестиційних ресурсів. Можливості здійснювати інвестиції за рахунок власних коштів сільськогосподарських підприємств на теперішній фазі розвитку економіки України є мінімальними. Дефіцит бюджетних коштів також не дає надії на повноцінну державну підтримку аграріїв в Україні найближчим часом. Тому фактично єдиним шляхом залучення довгострокових фінансових ресурсів є інвестиційне використання землі через формування безпечних для українських землевласників механізмів її застави.

Бібліографічний список

1. Аграрна реформа в Україні / [П. І. Гайдуцький, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко та ін.] ; за ред. П. І. Гайдуцького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Борейко І. П. Оцінка інвестиційної діяльності підприємств аграрного сектору економіки / І. П. Борейко // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 68–74.
3. Гудзь О. Є. Кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу земель сільськогосподарського призначення: проблеми та перспективи / О. Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2007. – № 1. – С. 84–88.
4. Жарун О. В. Залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор України / О. В. Жарун // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства : економічні науки. – 2011. – Вип. 112. – С. 255–262.

Ступень Н. Особливості фінансового забезпечення сільськогосподарського землекористування

Показано основні інституційні прогалини, які залишаються неврегульованими в рамках чинного нормативно-правового забезпечення формування ринку земель в Україні.

Ключові слова: ринок земель, інвестиційні потоки, кредитування.

Stupen N. Peculiarities of financial security of agricultural land use

Major institutional gaps which are not under control of effective normative and legal security of land market formation in Ukraine are discovered.

Key words: land market, investment flows, crediting.

Ступень Н. Особенности финансового обеспечения сельскохозяйственного землепользования

Показано основные институциональные пробелы, которые остаются не урегулированными в рамках действующего нормативно-правового обеспечения формирования рынка земель в Украине.

Ключевые слова: рынок земель, инвестиционные потоки, кредитование.